

LAPPEENRANNAN TEKNILLINEN YLIOPISTO

Kauppatieteiden osasto

Laskentatoimi

Kauppatieteiden kandidaatin tutkielma

TILINTARKASTAJAN RIKOSVASTUUN TOTEUTUMINEN

Criminal responsibility of an auditor

18-12-2010

Tekijä: Mikko Värri

Opponoiija: Merita Kotiranta

Ohjaaja: Timo Alho

Sisällys

1. JOHDANTO.....	3
1.1 Tutkimuksen taustaa	3
1.3 Aineisto	5
1.4 Tutkimusmenetelmät ja tutkimuksen rakenne.....	7
2 TILINTARKASTUS JA RIKOSVASTUU TEORIASSA	9
2.1 Tilintarkastajan tehtävät, velvollisuudet ja vastuut.....	9
2.1.1 Ammattieettiset periaatteet ja hyvä tilintarkastustapa	11
2.1.2 Riippumattomuus	11
2.1.3 Esteellisyys	14
2.1.4 Tilintarkastajien valvonta	15
2.2 Tilintarkastajan seuraamusjärjestelmä	15
2.3 Talousrikollisuus	17
2.4 Rikosoikeuden yleiset opit	19
2.5 Tilintarkastajan rikosvastuu teoriassa.....	21
2.5.1 Tilintarkastajaan suoraan kohdistuvat rikosnimikkeet	22
2.5.2 Muut talousrikosrikosnimikkeet tilintarkastajan näkökulmasta	23
3. Tilintarkastajien rikosvastuu käytännössä.....	28
3.1 Nimikkeet ja esiintyminen Suomessa	28
3.2 Case Jippii	30
3.3 Tilintarkastajan rikosvastuu poliisin näkökulmasta	32
3.4 Rikosvastuu tilintarkastajan näkökulmasta.....	33
4. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	35

1. JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen taustaa

Tilintarkastajan rooli nähdään nykyään ennen kaikkea yrityksen ulkopuolisten sidosryhmien laadunvarmistajana, eräänlaisena laillisuuden vahtikoirana. Tilintarkastajan luotettavuuteen, ammattitaitoon sekä riippumattomuuteen on totuttu luottamaan vahvasti. Lukuisat esimerkit, mm. Yhdysvalloissa energijätti Enronin skandaali 2000-luvun alussa sekä Suomessa Töölön Matkatoimiston konkurssiin liittyneet taloudelliset epäselvyydet osoittavat kuitenkin, että tilintarkastusjärjestelmä ei ole sataprosenttinen väärinkäytösten estämisessä.

Tilintarkastajan vastuusta, tehtävistä, sekä pääasiallisesta tilintarkastuksen sisällöstä säädetään tilintarkastuslaissa (TTL). Siinä säädetään tilintarkastuksen kattavan yhteisön tai säätiön tilikauden kirjanpidon ja tilinpäätöksen, toimintakertomuksen sekä hallinnon tarkastuksen. Edelleen laki velvoittaa tilintarkastajan toimimaan hyvän tilintarkastustavan mukaisesti sekä olemaan riippumaton tilintarkastuslain 24 §:ssä säädetyin tavoin sekä 25 §:n mukaisesti esteetön. Huhtikuussa 2006 Euroopan parlamentti hyväksyi uuden tilintarkastusdirektiivin, jossa täydennettiin mm. tilintarkastajan ammattietiikkaan sekä riippumattomuuteen liittyvää sääntelyä. Samaisessa direktiivissä mainittiin myös, että tilintarkastuksessa huomattavat puutteet tai väärinkäytökset tulee paljastaa tehokkaalla valvonnalla ja näistä on myös voitava määrätä seuraamuksia, mm. tilintarkastusoikeuden peruuttamisia. Tilintarkastajaan kohdistuvaa kansallista riippumattomuussääntelyä tarkennettiin tilintarkastuslain muutoksella vuonna 2007, jolloin laki muutettiin vastaamaan EU:n tilintarkastusdirektiivien uusia normeja. (Alakare et al. 2008, 104)

Tilintarkastajien ja tilintarkastusyhteisöjen valvonta kuuluu Suomessa Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunnalle. Kun esimerkiksi tilintarkastuslautakunnassa huomataan tilintarkastukseen liittyviä vakavia puutteita, saatetaan asiasta ilmoittaa rikoksia tutkivalle taholle (www.keskuskauppakamari.fi).

Tämän myötä käynnistetään rikosprosessi, josta tilintarkastajakaan ei välttämättä aina selviä täysin puhtaasti.

Tässä tutkimuksessa pureudutaan perusteellisesti siihen, millaiseen rikosvastuuseen tilintarkastaja voi teoriassa joutua Suomessa tehtävänsä liittyen, millaisessa roolissa hän on rikosprosessin aikana, miten asia toteutuu käytännössä ja millaiset sanktiot tilintarkastajalle koituu erinäisistä väärinkäytöksistä. Työssä tullaan siis tarkastelemaan tilintarkastajan (KHT-, HTM- sekä maallikkotilintarkastaja) roolia tilintarkastuslain, osakeyhtiölain sekä kirjanpitolain säännösten täyttymisessä. Yksinkertaistettuna tutkimus tulee antamaan suuntaviivat siihen, mitä tilintarkastaja saa tehdä ja mitä ei.

1.2. Tutkimuksen tavoitteet, tutkimusongelma ja tutkimuksen rajaukset

Tutkimuksen tavoitteena on avata Suomessa suomalaiselle tilinpäätösvelvolliselle yhteisölle toimivaan tilintarkastajaan kohdistuvaa rikosvastuuta teoreettisesta näkökulmasta ja sen jälkeen testata sitä, miten se on viime vuosina todellisuudessa toteutunut. Talousrikollisuudesta ja tilintarkastuksesta on tehty runsaasti tutkimuksia, mutta sen sijaan pelkästään tilintarkastajaan kohdistuvaa rikosvastuuta ja sen toteutumisesta ei ole tutkittu yhtä kattavaksi. Tämän vuoksi työssä keskitytään pääasiassa kaikista seuraamusjärjestelmistä juuri rikosvastuuseen.

Tutkimuksen pääongelmana on selvittää:

Millä tavoin tilintarkastajan rikosvastuu toteutuu käytännössä ja toteutuuko rikosvastuu tilintarkastuslain sekä rikoslain säännösten mukaisesti?

Käytännössä tutkimus selventää, mitä tilintarkastajalle koituu mistäkin teosta, laiminlyönnistä tai huolimattomuudesta.

Tutkimuksen alaongelmina on selvittää seuraavat ongelmat:

- 1) Mitkä ovat rikosvastuun aiheuttavat rikosnimikkeet ja niistä koituvat sanktiot?
- 2) Mikä on rikosvastuun syntymekanismi ja suhde muuhun talousrikollisuuteen?

Tutkimuksessa rajataan tarkoituksellisesti pois tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu sekä kurinpidollisten seuraamusten tarkastelu. Vahingonkorvausvastuusta on erikseen tehty lukuisia tutkimuksia ja sinällään se olisi oma aiheensa koko kandidaatintyölle.

Rikostapausten aikajana rajoitetaan siten, että mukaan otetaan vain 2000-luvulla ilmoitettuja talousrikostapauksia, joissa tilintarkastajaa on epäilty rikoksesta. Aikarajaus on tehty siksi, että vielä 1990-luvulla tilintarkastajiin kohdistui melko löyhä sääntely, eivätkä esimerkiksi kansainväliset säännökset, jotka kiristyivät huomattavasti 2000-luvun alun Amerikan Enronin skandaalin seurauksena, vaikuttaneet Suomeen vielä samalla tavalla.

Edelleen tutkimus rajataan käsittämään ainoastaan Suomen valtakunnan rajojen sisällä tapahtuneet väärinkäytökset. On lisäksi huomioitava, että tilintarkastussäännöksiä koskevat kansainväliset standardit on otettu jo huomioon lainsäädäntöä uudistettaessa, joten kansainvälinen näkökulma jätetään tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Hallituksen esitys uudeksi tilintarkastuslaiksi (HE 194/2006 vp) sisältää varsin tarkat perusteet kansainvälisten säästösten implementoinnista kansalliseen lainsäädäntöön.

1.3 Aineisto

Tutkimuksen aineisto koostuu teoriakirjallisuudesta, rikostilastoista, lehtiartikkeleista sekä haastattelusta. Tutkimukseen vaadittavaan teoreettiseen viitekehykseen liittyvä kirjallisuus on jaoteltavissa karkeasti kolmeen luokkaan:

- 1) tilintarkastuslakiin ja – asetukseen pohjautuva kirjallisuus,
- 2) talousrikollisuuteen pohjautuva kirjallisuus,
- 3) rikosoikeuden yleisiin oppeihin pohjautuva kirjallisuus.

Luonnollisesti tilintarkastuslakiin pohjautuva kirjallisuus on pääroolissa ja sen osuus viitekehuksesta on merkittävin. Tilintarkastuslakia käsittelevässä osassa pureudutaan mm. tilintarkastajan tehtäviin, lain määrittämiin valtuuksiin, riippumattomuuteen, esteellisyyteen sekä tilintarkastajaa velvoittaviin eettisiin normeihin.

Aiheen käsittelyn kannalta on tehtävä myös lyhyt katsaus rikosoikeuden yleisiin oppeihin, mm. siihen, miten ja milloin epäilty tuomitaan tekijänä, milloin kumppanina, avunantaja tai yllyttäjänä. Rikosoikeuden yleisillä opeilla tarkoitetaan oikeusperiaatteiden, teorioiden, käsitteiden samoin kuin oikeuslähdeopin ja juridisten metodien muodostamaa kokonaisuutta (Lahti & Koponen, 2007, 27). Tutkimuksen kannalta on tärkeää tehdä ero roolien välillä ja tunnistaa päävastuun kantaja muista osallisista.

Talousrikollisuusosio kokoaa yhteen tilintarkastuslain ja rikoslain elementtejä, ja talousrikollisuutta tarkastellaan luonnollisesti lähinnä tilintarkastajan vastuun osalta. Huomioitavaa on, että tilintarkastaja voi joutua vastuuseen myös esimerkiksi yleisimmässä talousrikosnimikkeessä eli kirjanpitorikoksessa sekä kirjanpitorikokseen usein vahvassa kytköksessä olevissa verorikoksissa ja velallisen rikoksissa. Esimerkiksi tilintarkastaja saattaa joutua vastuuseen yllyttäjänä, mikäli hän on konsultoinut tilikauden aikana kirjanpitovelvollista vilpilliseen kirjausmenettelyyn. (Lahti & Koponen, 2007, 31)

Teoreettinen viitekehys tulee käsittelemään ulkoista laskentatoimintaa eli tilintarkastajan roolia yhteisön kirjanpidon ja tilinpäätöksen laadun varmistuksessa. Osittain laskentatoimesta mennään yritysjuridiikan ja jopa rikosoikeustieteen puolelle, mutta pääpaino säilyy tutkimusongelman mukaisesti tilintarkastajassa ja häneen kohdistuvissa vastuissa.

Tutkimukseen lisäaineistoksi otetaan rikostapauksia, joissa tilintarkastaja on ollut epäiltynä jostakin talousrikoksesta. Yleisimpiä tällaisia nimikkeitä ovat juuri

kirjanpitorikos, veropetos sekä velallisen rikokset. Huomioon otetaan tietenkin myös tilintarkastajaan kohdistuvat erityislainkohdat, tilintarkastusrikos ja –rikkomus. Materiaalina käytetään poliisin rikostilastoja sekä tuomioistuimen päätöksiä siltä osin, kuin ennakkopäätöksiä on aihetta koskien olemassa.

Lisäaineistona käytetään asiantuntijan, poliisin talousrikosyksikön edustajan strukturoitua haastattelua. Haastattelu tehdään sillä periaatteella, että tutkimuksen tekemisen edetessä ilmitulleet avoimet kysymykset käydään läpi asiantuntijan kanssa. Näin mukaan saadaan asiantuntijan omakohtaisia kokemuksia aiheesta ja vastaukset voidaan liittää tutkimukseen omaksi elementiksi tutkimustulokset -osioon. Haastateltavaksi olisi ollut hedelmällistä ottaa myös KHT-tilintarkastaja, mutta paikkakunnalla olevien tilintarkastajien tiedot ja kokemukset aiheesta eivät olleet tilintarkastajien itsensä mukaan sellaisia, jotka toisivat isäarvoa tutkimukselle.

Edellisten lisäksi aiheesta on luonnollisesti tehty kirjallisuusteosten lisäksi valmiita eritasoisia tutkimuksia, joita käytetään hyväksi tässä tutkimuksessa.

1.4 Tutkimusmenetelmät ja tutkimuksen rakenne

Tutkimus tulee olemaan laadultaan kvalitatiivinen, sillä tapauksia tullaan tarkastelemaan nimenomaan sisältölähtöisesti ja aineisto tullaan jakamaan sisältönsä kautta lokeroihinsa. Kvantitatiivista tutkimusta kyseessä olevasta aiheesta olisi hyvin hankala tehdä, sillä pääosassa tässä tutkimuksessa on tapauksien substanssi.

Tutkimuksen on ennen kaikkea tarkoitus antaa selkeä kuva siitä, millaiseen rikosoikeudelliseen vastuuseen tilintarkastaja saattaa joutua toiminnassaan ja mitkä toimenpiteet, tekemättä jättämiset, laiminlyönnit ja missä asemassa toimiminen saattaa aiheuttaa rikosvastuun syntymisen. Tähän liittyen on tärkeää esimerkiksi ymmärtää se rikosoikeudellinen näkökulma, milloin tulee kyseeseen päätekijänä

toimiminen, rikoskumppanuus, avunanto tai yllytys. Näitä asioita tarkastellaan tilintarkastuslain riippumattomuus- ja esteellisyyssäännöksiensä pohjalta.

Tutkimuksesta voivat hyötyä kaikki tilintarkastajan tehtävissä toimivat henkilöt, samoin kuin yritysten sisäistä valvontaa suorittavat henkilöt, hallitus, johto, ja luonnollisesti myös rikosprosessissa mukana olevat eri viranomaiset. Parhaimman hyödyn tutkimuksesta kuitenkin saavat tilintarkastuksen maailmaan siirtymässä olevat henkilöt, joilla ei ole vielä täyttä ymmärrystä asemastaan koituvista vastuista.

Toinen näkökanta saattaisi olla lainsäädännöllinen. Kun tutkimuksessa pureudutaan käytännön rikostapauksiin ja asiaa pohditaan lainsäädännön valossa, saattavat tulokset synnyttää jopa joitakin kehityskohteita nykyiseen sääntelyyn. Tämä tietenkin edellyttäisi laajempaa perehtymistä myös kansainväliseen lainsäädäntöön.

Aluksi toisessa luvussa käsitellään teoreettisen viitekehyksen sisältämiä asioita. Siinä perehdytään lyhyesti tilintarkastajan tehtäviin, tilintarkastajan riippumattomuuteen sekä muihin tilintarkastuslain ulottuvuuksiin. Toiseksi luvussa käsitellään talousrikollisuutta, talousrikostutkintaa ja sitä, miten se on yhteydessä tilintarkastajaan ja kolmanneksi annetaan lyhyt johdatus rikosoikeuden yleisiin oppeihin osallisuusopin sekä tuottamuksellisen ja tahallisen teon rajanvetoon. Neljänneksi luvussa tutustutaan tutkimuksen kannalta olennaisimpaan osuuteen, eli tilintarkastajan rikosvastuuseen teoriakirjallisuuden pohjalta.

Kolmannessa luvussa keskitytään tilintarkastajan rikosvastuuseen käytännön rikostapausten, tuomioistuinten ennakkopäätösten sekä eri sidosryhmien mielipiteiden ja kommenttien pohjalta. Neljännessä luvussa vedetään johtopäätökset tutkimuksesta sekä annetaan joitakin jatkotutkimuksen aiheita.

2 TILINTARKASTUS JA RIKOSVASTUU TEORIASSA

2.1 Tilintarkastajan tehtävät, velvollisuudet ja vastuut

Tilintarkastajaa koskeva sääntely on kansallisesti tilintarkastuslaissa. Tilintarkastuslaki uudistettiin vuonna 2007, kun kansallinen lainsäädäntö haluttiin saattaa vastaamaan kansainvälisiä tilintarkastusdirektiivejä. KHT-yhdistykset ovat lisäksi 1.7.2007 luoneet IFAC -standardeihin perustuvat suositukset ja ohjeet koskien hyvää tilintarkastustapaa ja täydentäneet niitä sitä mukaa, kun uusia suosituksia on ratifioitu. (KHT-Media 2009, 9)

Tilintarkastuslain 2 luvun 3 §:n mukaan tilintarkastajana voi toimia ainoastaan henkilö, joka ei ole vajaavaltainen, konkurssissa tai liiketoimintakiellossa taikka jonka toimintakelpoisuutta ei ole rajoitettu. Tilintarkastajan tehtävänä on tarkistaa yhteisön tai säätiön tilikauden kirjanpito, tilinpäätös, toimintakertomus sekä yhteisön tai säätiön tilikauden aikainen hallinto. Tilintarkastuksen keskeisenä päämääränä on se, että tilintarkastaja voi antaa lausunnon siitä, onko tilinpäätös ja toimintakertomus olennaisilta osin laadittu voimassa olevien säännösten mukaisesti ja antaako tilinpäätös ja toimintakertomus oikeat ja riittävät tiedot tarkastettavan yhteisön toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta sovellettavan tilinpäätösnormiston mukaisesti. Tilintarkastuksessa on myös huolehdittava siitä, etteivät edellä mainituissa neljässä tarkastuskohteessa ole olennaisia virheitä tai puutteita. (Horsmanheimo et al. 2007, 73-75)

Kirjanpidon tarkastuksessa käytännössä olennaisinta on tarkastaa, perustuvatko tilikauden kirjaukset asianmukaisiin tositteisiin ja onko kirjausten yhteys tositteesta pääkirjanpitoon ja edelleen tuloslaskelmaan ja taseeseen helposti todennettavissa. (Alakare et al., 61) On lisäksi muistettava, että tilintarkastajan tarkastus ulottuu tasan siihen aineistoon, minkä kirjanpitäjä on päättänyt liittää kirjanpitoaineistoon (Lohi 2009, s. 32-33).

Tilinpäätöksen tarkastuksessa kiinnitetään huomiota siihen, ovatko tuloslaskelman ja taseen erät sekä liitetiedot kirjanpitolain ja asetuksen edellyttämällä tavalla laadittu. Tähän liittyy tase-erien, mm. myyntisaamisten ja ostovelkojen, todentamiseen liittyvien todisteiden hankkimista, tuottojen ja kulujen jaksotuksen oikeellisuuden selvittämistä sekä rahoituslaskelmassa rahavirtojen oikeanlaista esittämistä ja eliminointien oikeellisuutta. (Alakare et al 2008, 63)

Toimintakertomuksesta tarkastetaan, sisältääkö se kirjanpitolain edellyttämät tiedot ja onko toimintakertomuksessa tilinpäätökseen verrattuna ristiriitaista tietoa. Hallinnon tarkastuksessa sen sijaan keskitytään yhteisön vastuuvollisten toiminnan laillisuuteen. Tilintarkastuksessa kiinnitetään huomiota siihen, ovatko vastuuvolliset syyllistyneet tekoon tai laiminlyöntiin, josta saattaisi seurata vahingonkorvausvastuu tarkastuskohteeseen nähden tai ehkä rikkoneet lakia, yhtiöjärjestystä, yhtiösopimusta tai sääntöjä. (Alakare et al 2008, 65) Hallinnon tarkastukseen sisältyy myös yhteisön sisäisen valvonnan, toimintaohjeiden, menettelytapojen ja toimenpiteiden tilan arviointi (Halonen & Steiner 2010, 428).

Tilintarkastajan tehtävään kuuluu myös eri yritysjärjestelytilanteissa laadittavat ylimääräiset, kesken tilikautta laaditut tilinpäätökset sekä erityistilintarkastukset, joiden tekemiseen sovelletaan tosin tilintarkastuslakia vain eräissä säännöksissä. (Laine & Tuokko 2000, 11) Erityistilintarkastukset ovat tavallisia mm. talousrikosten tutkinnassa.

Itse tarkastuksen tuloksena tilintarkastaja laatii lakisääteisen tilintarkastuskertomuksen, jossa tilintarkastaja ottaa kantaa siihen, antaako tilinpäätös ja toimintakertomus noudatetun tilinpäätössäännösten mukaisesti oikeat ja riittävät tiedot yhteisön tai säätiön toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta ja ovatko tilinpäätös ja toimintakertomus ristiriidassa keskenään. Tältä osin kertomus voi olla puhdas, eli muodoltaan vakio, tai mukautettu eli ehdollinen tai kielteinen, sisältäen puutteita tai moitteita yhteisön raportoinnissa. (Halonen & Steiner 2010, 450-452)

Tilintarkastuskertomuksen lisäksi tilintarkastajan on tehtävä merkintä tarkastuksesta tilinpäätökseen. Tämän lisäksi tilintarkastaja voi, esittäessään hallitukselle,

hallintoneuvostolle, toimitusjohtajalle tai muulle vastuuvolliselle huomautuksen, merkitä tilintarkastuspöytäkirjaan huomautuksia, joita ei ole mainittu tilintarkastuskertomuksessa. Tällöin tilintarkastuspöytäkirja on erikseen annettava toimielimelle, joka huolehtii yhteisön hallinnosta ja toiminnan asianmukaisesta järjestämisestä. (Alakare et al. 2008, 87)

2.1.1 Ammattieettiset periaatteet ja hyvä tilintarkastustapa

Tilintarkastuslain muutoksella lakiin tuotiin erikseen pykälä tilintarkastajan ammattieettisistä periaatteista, joka on jo kirjattu tilintarkastusdirektiivin 21 artiklaan. Uuden pykälän mukaan tilintarkastajan on suoritettava laissa tarkoitetut tehtävät ammattitaitoisesti, rehellisesti, objektiivisesti ja huolellisesti yleinen etu huomioon ottaen. KHT-yhdistysten laatimat hyvää tilintarkastustapaa koskevat ohjeet käsittelevät juuri tilintarkastajan ammattieettisiä periaatteita. Ohjeiden keskeinen ajatus on, että tilintarkastaja hyväksyy työssään velvollisuudekseen toimia yleisen edun mukaisesti ottaen huomioon eettisten ohjeiden sisältämät eettiset vaatimukset ja myös toimia niiden mukaisesti. (KHT- Yhdistys, 2009, 24)

Sen sijaan hyvän tilintarkastustavan vaatimukset ovat jo olleet vanhassa tilintarkastuslaissa. TTL:n mukaan tilintarkastajan on noudatettava hyvää tilintarkastustapaa tässä laissa tarkoitettuja tehtäviä suorittaessaan. Hyvää tilintarkastustapaa koskevaa sääntelyä on täydennetty ennen kaikkea tilintarkastusstandardien kautta. (KHT- Yhdistys, 2009, 9-10)

2.1.2 Riippumattomuus

Tilintarkastuslain 4 luvun 24 §:ssä säädetään edelleen tutkimuksen tarkastelun kannalta tärkeästä asiasta, tilintarkastajan riippumattomuudesta, joka on tilintarkastuksen yksi keskeisistä edellytyksistä. Riippumattomuutta on tarkasteltava erityisesti suhteessa tarkastettavaan ja tilintarkastajan on oltava riippumaton

toimeksiantoa suorittaessaan ja järjestettävä toimintansa riippumattomuuden turvaamalla tavalla. Mikäli edellytykset riippumattomaan toimintaan puuttuvat, tilintarkastajan on kieltäydyttävä ottamasta vastaan toimeksiantoa tai luovuttava siitä. Toimeksiannosta kieltäytymistä tai siitä luopumista ei tarvitse kuitenkaan toteuttaa, mikäli riippumattomuutta uhkaavat tekijät ovat kokonaisuutena arvioiden vähäisiä tai tilintarkastaja on ryhtynyt riippumattomuutta turvaaviin toimenpiteisiin. (Horsmanheimo et al. 2007, 149 - 151)

Tilintarkastuslakia uudistettaessa riippumattomuuspykälää täydennettiin pohjautuen Euroopan neuvoston tilinpäätösdirektiivissä sekä Euroopan komission tilintarkastajan riippumattomuutta koskevassa suosituksessa olleeseen riippumattomuussäätelyyn. Myös KHT-yhdistyksen suositukset on otettu huomioon. Riippumattomuuden tärkein tavoite on taata mahdollisimman objektiivinen tilintarkastajan lausunto. (Alakare et al. 2008, 105)

Riippumattomuuden yleinen edellytys on, että tilintarkastaja ei voi osallistua toimeksiannon kohteena olevan yhteisön tai säätiön johdolle kuuluvaan päätöksentekoon. Tilintarkastajan on ensi tilassa itse tutkittava, onko olemassa sellaisia seikkoja, suhteita tai intressejä, jotka voisivat vaarantaa luottamuksen hänen riippumattomuuteensa. Riippumattomuutta on katsottava siltä osin, voiko ulkopuolinen asioihin perehtynyt taho tulkita tilintarkastajan toiminnan yhteisössä vaarantavan yhteisön toiminnan laillisuuden. Ennen kaikkea riippumattomuutta on tarkastettava tapauskohtaisesti. (Alakare et al. 2008, 107)

Riippumattomuuden vaarantavia seikkoja voivat olla esimerkiksi oman intressin uhka, oman työn tarkastamisen uhka sekä läheisyyden ja painostamisen uhat (Horsmanheimo et al. 2007, 159). Riippumattomuuspykälässä (TTL 24:3) seuraavat seikat on erikseen mainittu vaarantavan riippumattomuuden:

- 1) tilintarkastajalla on taloudellisia tai muita etuuksia yhteisössä tai säätiössä tai hänellä on muu kuin tavanomainen suhde tarkastettavaan;
- 2) tarkastettavana on tilintarkastajan oma toiminta;
- 3) tilintarkastaja toimii oikeudenkäynnissä tai muussa asiassa yhteisön tai säätiön puolesta tai vastaan;

- 4) tilintarkastajalla on läheinen suhde henkilöön, joka kuuluu yhteisön tai säätiön johtoon tai joka on osallistunut toimeksiannon kohteena olevaan asiaan yhteisön tai säätiön palveluksessa; tai
- 5) tilintarkastajaa painostetaan.

Laissa mainituista seikoista on esimerkkiluettelo myös KHT-yhdistyksen eettisissä ohjeissa. Mm. tilintarkastajan mahdolliset urasuunnitelmat tarkastettavassa yhteisössä ja tarkastettavan yhteisön kanssa yhteiset taloudelliset intressit voivat vaarantaa riippumattomuuden. (KHT- yhdistys, 2009, 53-55)

Esimerkkinä taloudellisesta yhteydestä voitaisiin pitää esimerkiksi tilintarkastajan osakkeita, obligaatioita, velkakirjoja tai muita suoria omistusravopapereita tarkastettavaan yhteisöön. Epäsuorasta taloudellisesta yhteydestä voivat käydä tilintarkastajan sijoitukset yrityksiin, joilla on sijoituksia tarkastettavassa yhteisössä. Tällöin tulee kuitenkin ilmetä viitteitä siitä, että sijoituksia omistavalla henkilöllä on vaikutusmahdollisuus yhteisön tai säätiön johdon päätöksiin. (Alakare et al. 2008, 110)

Myös tilintarkastajan aikaisempi toiminta tarkastettavassa yhteisössä on otettava huomioon. Mikäli tilintarkastaja on toiminut yhteisössä aiemmin esimerkiksi kirjanpitäjänä, tietojärjestelmien ylläpitäjänä tai sisäisenä tarkastajana, saattaa nousta esiin oman työn tarkastamisen vaara. Mikäli tilintarkastaja on edustanut tarkastettavaa yhteisöä esimerkiksi riita-asian tai muun erimielisyyden ratkaisemisessa, katsotaan tilintarkastajan objektiivisuuden vaarantuneen. Myös tilintarkastajana läheinen suhde henkilöön, joka toimii tarkastettavan yhteisön johdossa tai osallistuu muutoin yhteisön palveluksessa tilintarkastajan toimeksiannon mukaisen asian hoitoon. Myös lyhytaikainen kanssakäyminen em. tahoihin voi johtaa riippumattomuuden vaarantumiseen. (Alakare et al. 2008, 114) Läheinen henkilö voi KHT-yhdistyksen eettisten ohjeiden mukaan olla esimerkiksi tilintarkastajan perheenjäsen tai lähisukulainen. Samoissa ohjeissa myös lahjojen tai suosivan kohtelun vastaanottaminen asiakkaalta on katsottu arveluttavaksi. Erikseen on kiinnitetty huomiota vielä tilintarkastajan painostukseen. Tällöin kyseeseen voisi tulla tilanne, jossa asiakasyhteisön vaikutusvaltainen jäsen uhkailee tilintarkastajaa

esimerkiksi erottamisella tai vaihtamisella, oikeudenkäynnillä tai painostaa tilintarkastajaa rajoittamaan tilintarkastuksen määrää palkkioiden pienentämiseksi.

2.1.3 Esteellisyys

Tilintarkastajan esteellisyys johtaa siihen, että riippumattomuutta tilintarkastajana toimimiseen ei ole olemassa. TTL 25§:ssä on esimerkkiluettelon kaltaisesti mainittu ne tilanteet ja olosuhteet, jotka aikaansaavat tilintarkastajan esteellisyyden. Näissä tilanteissa edes varotoimien avulla riippumattomuuden vaarantumista ei voida estää.

Ensinnäkin tilintarkastajan osallistuminen tarkastettavan yhteisön hallintoon, esimerkiksi hallituksen tai hallintoneuvoston jäsenenä, yhtiömiehenä tai toimitusjohtajana aiheuttaa esteellisyyden. Toiseksi tilintarkastaja ei myöskään voi toimia yhteisön kirjanpitäjänä tai varojen hoitajana. Samoin on säädetty esteelliseksi tilintarkastaja, jonka puoliso, veli, sisar tai suoraan alenevassa tai ylenevässä polvessa oleva henkilö toimii edellä mainituissa tehtävissä. Kolmanneksi, tilintarkastaja ei voi olla palvelussuhteessa yhteisöön. Neljännessä ja viidennessä kohdassa säädetään, ettei tilintarkastajalla saa olla välitöntä tai välillistä omistusta, eikä myöskään rahalainaa, vakuuksia tai muuta vastaavaa etua tarkastettavassa yhteisössä eikä yhteisöllä tilintarkastajaan päin vastaavia annettuja etuja. Omistussuhdetta ei saa myöskään olla tilintarkastajan puolisollla eikä suoraan alenevassa ja ylenevässä polvessa olevalla henkilöllä. (Horsmanheimo et al. 2007 181-189)

Mainittakoon lisäksi, että uuden tilintarkastuslain lukuun 5 tuotiin erityissäännökset pörssiyhtiöiden tilintarkastuksesta. Luvussa säädetään mm. julkisen kaupankäynnin kohteena olevan yhteisön tilintarkastajan toimikausien enimmäisajasta. Tämän luvun tarkempi tarkastelu tässä tutkimuksessa ei ole kuitenkaan tarpeen.

2.1.4 Tilintarkastajien valvonta

Tilintarkastajien valvonta on Suomessa säädetty kuuluvaksi Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunnalle sekä kauppakamareiden tilintarkastusvaliokunnille, mikä täyttää elinkeinoelämän ja yhteiskunnan kannalta tärkeän ulkoisen valvonnan vaatimukset. (Heiskanen, Kihn, Näsi, 2009). Tilinpäätösdirektiivin ratifioinnin seurauksena Euroopan laajuisesti tilintarkastajien valvontaviranomaisten valvonnasta huolehditaan yhteistyöfoorumissa European Group of Auditors Oversight Bodies (EGAOB). (Alakare et al. 2008, 27)

Tilintarkastaja joutuu lain mukaan pitämään huolta riittävästä ammattitaidosta, osallistumalla säännöllisesti koulutuksiin teoreettisen tiedon, ammatillisen osaamisen ja ammatillisten arvojen riittävän tason ylläpitämiseksi. Tilintarkastuslautakunta (TILA) ja tilintarkastusvaliokunta (TIVA) edellyttävät vuosittaista raportointia auktorisoidun tilintarkastajan ammattitaidon säilymisen arvioimiseksi ja ne ovat myös vastuussa ammattitaidon ylläpitämisen valtakunnallisesta valvonnasta. (Alakare et al. 2008, 98-99)

Lisäksi jokaisen tilintarkastajan on erikseen huolehdittava työnsä laadusta ja osallistuttava TTL:ssa tarkoitettuun laadunvarmistukseen. Käytännössä nykyisen lain mukaan tilintarkastaja määrätään laaduntarkastukseen vähintään kerran kuudessa vuodessa. (Halonen & Steiner 2010, 26-28)

2.2 Tilintarkastajan seuraamusjärjestelmä

Tilintarkastaja voi laiminlyönnin tapahtuessa joutua vastuuseen kolmella eri tavalla:

- 1) kurinpitovastuu, jossa seuraamuksena saattaa olla varoitus tai huomautus,
- 2) vahingonkorvausvastuu,
- 3) rikosvastuu. (Tomperi 2009, 181)

Huomautuksen tai varoituksen tilintarkastajalle voi antaa Suomessa keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunta tai kauppakamarin tilintarkastusvaliokunta. Varoitus tai tapauksesta riippuen lievempi muoto huomautusseuraamus tulee kyseeseen, kun tilintarkastajan on todettu toimineen tehtävässään huolimattomasti ja varomattomasti ja siten menetellyt tilintarkastuslain säädösten vastaisesti. Lisäksi kyseiset sanktiot tulevat kyseeseen, kun tilintarkastaja on jollakin tavalla rikkonut velvollisuuksiaan tai menetellyt perusteettomasti tavalla, joka on omiaan alentamaan tilintarkastajien ammatillista luotettavuutta ja arvoa. (Tomperi 2009, 181-186)

Vahingonkorvausvastuun kohdentaminen tilintarkastajaan on sen sijaan huomattavasti vaikeammin hahmotettava kokonaisuus. Tilintarkastuslaissa on erikseen säädetty vahingonkorvausvelvollisuudesta. Pykälän mukaan tilintarkastaja joutuu korvaamaan vahingon, jonka hän on tehtävässään aiheuttanut tahallisesti tai huolimattomuudesta yhtiölle tai säätiölle. Vahingonkorvausvelvollisuuden tutkiminen tässä yhteydessä täydessä laajuudessaan on mahdotonta, eikä siihen paneuduta juuri tämän enempää.

Kolmantena kohtana tutkimuksen kannalta olennaisimpana osana seuraamusjärjestelmää käsitellään rikosvastuuta. Rikosoikeudellisia sanktioita pidetään perusteltuina vain tilanteessa, jossa vahingonkorvausvastuu tai muu yksityisoikeudellinen seuraamusuhka ei kannusta riittävän tehokkaasti hyväksyttävään käyttäytymiseen (Horsmanheimo et al. 2007, 426) Rikosvastuu tulee talousrikossäännösten osalta ratkaistavaksi tilintarkastajan osalta niiden omien tunnusmerkistöjensä mukaisesti. Sen sijaan tilintarkastuslakiin merkitty tilintarkastusrikkomus sekä rikoslain tilintarkastusrikos ovat nimenomaan tilintarkastajan tehtävään ja velvollisuuksiin kohdistuvia rikosnimikkeitä. Tilintarkastusrikkomukseen voi syyllistyä tilintarkastaja, joka lain määäämiä tehtäviään suorittaessaan tahallaan tai huolimattomuudesta rikkoo tilintarkastuskertomuksen laatimista koskevaa säännöstä tai antaa tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta lausunnossaan väärän tai harhaanjohtavan tiedon. Tilintarkastusrikkomuksesta voidaan tuomita sakkorangaistukseen. (Alakare et al. 2008,207)

Rikoslain 30:10a§:n tilintarkastusrikokseen katsotaan taas syyllistyvän tilintarkastajan, joka rikkoo säännöksiä tilintarkastuskertomuksen laatimisesta, eikä teko ole kokonaisuutena arvostellen vähäinen ja teosta ei muulla laissa ole säädetty ankarampaa rangaistusta. Tilintarkastusrikoksesta henkilö voidaan tuomita vankeusrangaistukseen. Teko edellyttää tahallisuutta. (Horsmanheimo et al. 2007, 429)

Edellisten lisäksi sakon uhalla rangaistavaksi on säädetty TTL 52.2 §:ssä tilintarkastajan ammattinimikkeen luvaton käyttö. Lisäksi salassapitosäännösten rikkomisesta on erikseen säädetty lain 26 §:ssä.

2.3 Talousrikollisuus

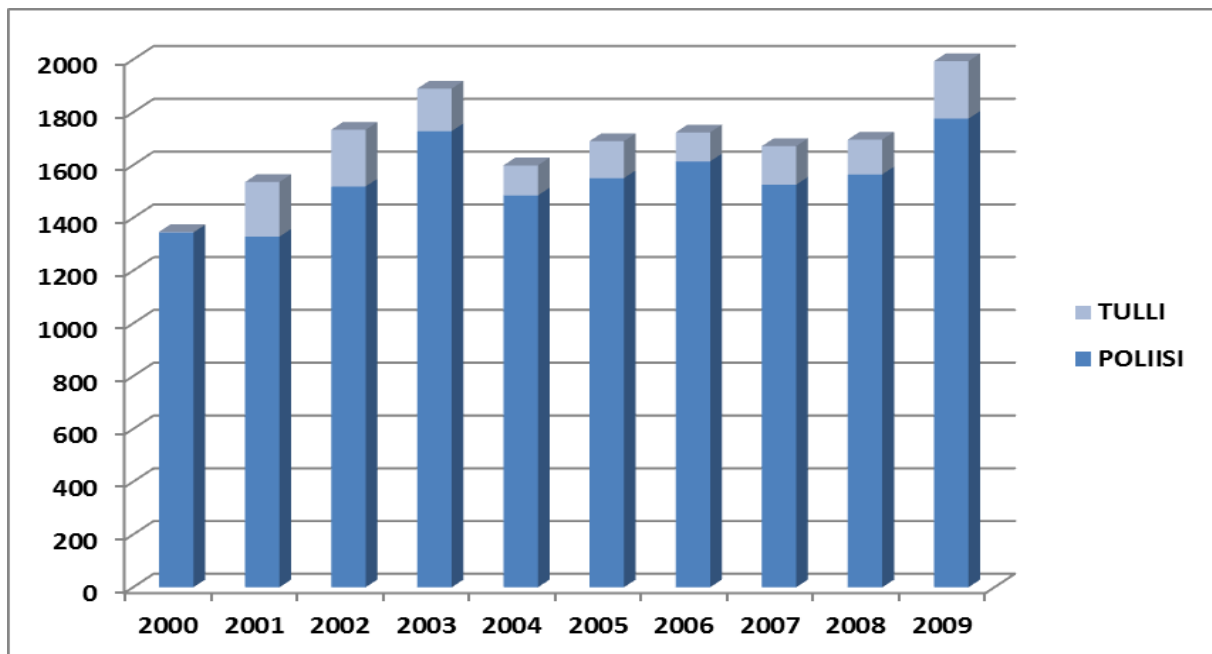
Talousrikollisuudella tarkoitetaan periaatteessa liike- ja yritystoimintaan liittyviä oikeudettomaan hyötymiseen tähtäviä rikoksia. Toisaalta talousrikoksissa on kyse yhteiskunnan julkistaloutta tai muuten sen taloudellista järjestystä vastaan kohdistuvista rikoksista, toisaalta taas taloudellisen toiminnan yhteydessä tehtävistä rikoksista (Lahti & Koponen 2007, 9-11). Rikoslain säännöksistä talousrikoksiksi luokitellaan verorikokset, kirjanpitorikokset ja muut elinkeinorikokset, kätkemis- ja rahanpesurikokset sekä velallisen rikokset. Laitinen ja Virta (Talousrikokset 1998) ovat määritelleet talousrikosten tekijöiden toimivan usein korkeammassa sosiaalisissa asemassa ja ajattelevan vain taloudellisten etujen, rahan ja vallan saavuttamista. Rikoksen tekemiseen vaikuttaneiksi taustatekijöiksi on mainittu mm. henkilöiden aikaisempi rikollisuus, rahahuolet, alhainen kiinnijäämisriski sekä pienet sanktiot.

Talousrikollisuuden tutkimus yksittäisenä ilmiönä on Suomessa verraten uutta, sillä todellisuudessa vasta 90-luvun laman jälkeen paljastuneet yritysmaailman väärinkäytökset herättivät talousrikosoikeuden uudistamistarpeet (Laitinen & Virta 1998, 17). Vuoden 2003 rikoslakiuudistukseen onkin tuotu tarkennuksia voimassaoleviin lainkohtiin. Kaiken kaikkiaan talousrikossäännökset ovat melko avoimia ja jättävät tilaa tuomioistuinten ennakkopäätösten myötä muodostuvaan

oikeuskäytäntöön. (Lahti & Koponen 2007, 13) Tässä tutkimuksessa talousrikollisuutta käsitellään myöhemmin mm. ennakkopäätösten valossa.

2000-luvulla poliisin tietoon tulleiden talousrikosten lukumäärä on pyörinyt vuosittain 2000 molemmin puolin. Valtion vuoden 2010 talousarvioesityksessä mainitaan, että esimerkiksi vuoden 2008 lopussa poliisilla oli avoimena 1627 talousrikosjuttua kun samana vuonna päätettiin 1555 juttua. Näkökulmaa talousrikosten aikaansaamaan taloudelliseen volyymin antaa tieto, jonka mukaan talousrikosten kautta saatu rikoshyöty oli vuonna 2008 peräti 59,1 miljoonaa euroa. Taulukossa 1 nähdään 2000-luvun kehitys poliisille ja tullille ilmoitetuista talousrikoksista. Taulukosta on havaittavissa hienoinen nouseva trendi. Osaltaan rikosten määrän kasvu saattaa johtua lisääntyneistä valvontaresursseista, mutta osaltaan taas säädösten monimutkaistumisesta ja siitä johtuvasta laiminlyöntien määrän kasvusta. Luvut on saatu poliisin tilastotietojärjestelmä PolStatista.

TAULUKKO 1: POLIISILLE JA TULLILLE ILMOITETUT TALOUSRIKOKSET (KPL)
VUOSINA 2000-2009

LÄHDE: POLSTAT 2010

Tässä kohtaa on syytä käsitellä lyhyesti rikoslain talousrikossääntelyä ja tarkastella näkökulmia talousrikosten luokitteluun. Sami Vuorinen (2002, 13) on luokitellut

talousrikokset rikoksen kohteen mukaan yksityiseen pääomaan, taloudelliseen järjestelmään ja julkisiin varoihin kohdistuviin rikoksiin. Ari-Matti Nuutila (1997, 417) on luokitellut rikoslain talousrikosnimikkeitä seuraavin perustein:

- 1) Talousrikokset konkurssin yhteydessä, kuten petos, velallisen petos, kirjanpitorikokset sekä väärennykset;
- 2) Velallisen rikokset, kuten velallisen epärehellisyys, velallisen petos, vilpillisyys ja velkojainsuosinta;
- 3) Rikokset julkista taloutta vastaan eli julkisen talojen tulojen hankintaa koskevat verorikokset sekä julkisin varoin myönnettäviin avustuksiin liittyvät avustusrikokset;
- 4) Elinkeinorikokset moninaisine tyypeineen käsittävät mm. kilpailumenettelyyn, yritysvakoiluun, yrityssalaisuuksiin sekä lahjomiseen elinkeinotoiminnassa liittyvät rikokset;
- 5) Aineettomien oikeuksien loukkaamiseen keskittyvät tekijänoikeusrikokset ja teollisoikeusrikokset;
- 6) Arvopaperimarkkinarikokset;
- 7) Muut talousrikokset, kuten salakuljetus.

Talousrikokset ovat lajissaan äärimmäisen haastavia rikosprosessin eri osapuolille, poliisille, syyttäjälle ja tuomioistuimelle ja ne vaativat lujaa ammattitaitoa kaikilta viranomaisilta. Tutkinta-ajat ovat usein ennätyksellisen pitkiä ja tutkittava juttu saattaa päätyä tuomioistuin käsittelyyn vasta vuosien päästä itse teosta. Myöhemmin tätä tosiseikkaa avataan tuomioistuinten ennakkopäätösten avulla.

2.4 Rikosoikeuden yleiset opit

Rikosoikeuden yleisillä opeilla tarkoitetaan oikeusperiaatteiden, teorioiden, käsitteiden samoin kuin oikeuslähdeopin ja juridisten metodien muodostamaa kokonaisuutta. Rikoslaisissa säädetään yleisistä opeista mm. rikoksen tekijän, rikoskumppanuuden, avunannon, yllyttämisen ja välillisen tekemisen osalta. (Boucht & Frände 2008, 56) Tässä osiossa käydään läpi lyhyesti rikosvastuuseen perustuvia

seikkoja, tahallisuutta ja huolimattomuutta sekä osallisuuteen liittyviä kysymyksiä.

Rikoksesta voidaan rangaista vain, mikäli teko on ollut tahallinen tai huolimaton. Tahallisuus edellyttää, että tekijä on tarkoittanut aiheuttaa tunnusmerkistössä edellytetyn seurauksen. Tahallisuudessa on olemassa eri asteita. Tarkoitustahallisuus merkitsee sitä, että tekijän tarkoituksena on ollut saada aikaan seuraus. Tällöin tahallisuuden ilmentymiseen ei vaikuta se, kuinka todennäköistä seurauksen syntyminen on ollut teon tekemistä aloitettaessa (Tapani & Tolvanen 2008, 211). Varmuustahallisuus tarkoittaa sen sijaan sitä, että tekijä on pitänyt seurauksen aiheutumista varmana tai tarkoittamaansa seuraukseen varmasti liittyvänä. Tässä tahallisuuden lajissa ei edellytetä, että tekijä pyrki kielletyn seurauksen aikaansaamiseen vaan tekijän on ainoastaan tullut ymmärtää tekonsa aiheuttavan rikosvastuuseen johtavan seurauksen. (Tapani & Tolvanen 2008, 218) Todennäköisyystahallisuus on tahallisuuden alin aste. Teko katsotaan tahalliseksi, mikäli tekijä on pitänyt menettelystään aiheutuvaa seurausta todennäköisenä, vaikka tekijän tosiasiallisena tarkoituksena ei olisikaan ollut seurauksen aikaansaaminen. Todennäköisyyttä täytyy tarkastella tekijän näkökulmasta, onko tekijä voinut mieltää vallitsevissa olosuhteissa seurauksen todennäköiseksi ja onko toisaalta arvioida, onko tekijä todellisuudessa välittänyt tekonsa aiheuttamista vahingoista. (Tapani & Tolvanen 2008, 220)

Tuottamuksellisuudesta rangaistaan vain, mikäli siitä mainitaan kyseisen rikossäännöksen sanamuodossa. Tuottamus tulee kyseeseen, mikäli teko ei ole ollut tahallista, mutta se on ollut selkeästi huolimaton. Huolimattomuutta arvioidaan sen perusteella, olisiko tekijän sillä hetkellä vallitsevissa olosuhteissa, sen hetkisen kokemuksen ja tietämyksen, riskinoton tietoisuuden sekä muiden tekoon vaikuttavien seikkojen valossa pitänyt toimia huolellisemmin tai olisiko tekijä ylipäänsä voinut toimia toisin. (Tapani & Tolvanen 2008, 250) Talousrikosten osalta tuottamuksellisia rikosnimikkeitä ovat esimerkiksi tuottamuksellinen kirjanpitorikos, tuottamuksellinen kätkemisrikos sekä tuottamuksellinen rahanpesu.

Osallisuusoppi keskittyy siihen, miten rikosvastuu jaetaan eri osallisten kesken. Suomessa sovelletaan erillisvastuujärjestelmää, jossa tehdään ero tekijävastuun ja varsinaisen osallisuusvastuun välillä. (Virolainen & Pölönen 2004, 36)

Osallisuuslajeista *rikoskumppanuus* toteutuu, kun henkilö on tehnyt tunnusmerkistön mukaisen rikollisen teon yhdessä tekijän kanssa, yhteisymmärryksessä hänen kanssaan. Rikoskumppania rangaistaan samalla tavalla kuin tekijää. *Välillinen tekeminen* sen sijaan tulee kyseeseen tapauksissa, jossa henkilö tekee tahallisen rikoksen käyttäen rikoksen tekemisessä välikappaleena toista henkilöä, jota ei voida asettaa rikosvastuuseen tunnusmerkistön täyttävästä teosta (esimerkiksi välikappaleena käytetty henkilö on syyntakeeton). Välillisen tekemisen suorittanutta henkilö rangaistaan tekijänä. (Virolainen & Pölönen 2004, 38). *Yllytyksestä* tuomitaan henkilö, joka tahallaan taivuttaa tosien tahalliseen rikokseen tai tahallisen rikoksen rangaistavaan yritykseen. Yllyttäjä rangaistaan kuten tekijä. Yllytys ei kuitenkaan ole rangaistavaa, mikäli yllytyksen kohde ei reagoi yllytykseen yllyttäjän tarkoittamalla tavalla. (Virolainen & Pölönen 2004, 41) *Avunannosta* tuomitaan se, joka ennen rikosta tai sen tekemisen aikana neuvoo, toimii rikollisen teon edesauttamiseksi tai muutoin tahallaan auttaa toista henkilöä toteuttamaan tahallisen rikoksen tai sen rangaistavan yrityksen. Avunantaja ei itse konkreettisesti osallistu oikeuden vastaisen teon tekemiseen, eikä avunannon tarvitse olla seurauksen syntymisen välttämätön edellytys. Tämän vuoksi avunantajaa rangaistaan teosta tuomiota lieventäen. (Virolainen & Pölönen 2004, 43)

2.5 Tilintarkastajan rikosvastuu teoriassa

Tilintarkastajan tehtäviä ja niiden suorittamiseen vaadittavan luotettavuuden toteuttamiseksi lainsäätäjä on yleisesti katsonut, että rikosoikeudellisen sanktion uhka on tarpeen. Tilintarkastajan rikosvastuusta säädetään tilintarkastuslain ja rikoslain ohella myös osakeyhtiölaissa sekä osuuskuntalaissa. (Horsmanheimo et al. 2007, 426) Yleisesti voidaan sanoa, että tilintarkastajan rikosvastuu hänen tehtävänsä koskevassa roolissa tulee kyseeseen tapauksissa, joissa hän joko tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta jättää ilmoittamatta havaitsemistaan väärinkäytöksistä tai sitten avustaa yrityksen toimijoita tahallisesti väärin menettelytapojen toteuttamiseen.

2.5.1 Tilintarkastajaan suoraan kohdistuvat rikosnimikkeet

Tilintarkastusrikkomus ja tilintarkastusrikos eriytettiin tilintarkastuslain uudistamisen yhteydessä tilintarkastuslakiin ja rikoslakiin. Tilintarkastusrikkomukseen voi syyllistyä henkilö, joka tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta rikkoo tilintarkastuskertomuksen laatimista koskevaa velvollisuutta tai antaa väärän tai harhaanjohtavan tiedon lausunnossaan, suorittaessaan tarkastettavassa yhteisössä tilintarkastajan tointa. Rangaistusseuraamuksena rikkomuksesta on sakkoa.

Tilintarkastusrikos tulee kyseeseen, mikäli tilintarkastuskertomusta koskevan tilintarkastuslain 15 §:n rikkominen ei ole ollut vähäinen, tai ellei siitä ole säädetty ankarampaa rangaistusta muualla lainsäädännössä. Käytännössä tilintarkastusrikos tulisi kyseeseen silloin, kun tilintarkastaja on laatinut tilintarkastuskertomuksen totuudenvastaisesti, jättänyt siinä jotakin olennaista kertomatta tai jättänyt laatimatta kertomuksen kokonaan. Rangaistusasteikko kulkee sakosta kahden vuoden vankilatuomioon ja tunnusmerkistön täytyminen edellyttää tahallisuutta. Kova rangaistusmaksimi on säädetty suojelemaan sijoittajia ja omistajia, joille tilintarkastuskertomuksen luotettavuudella on suuri merkitys (Hentunen & Sailas 2010, 51).

Auktorisoituna tilintarkastajana (KHT- tai HTM-tilintarkastaja) luvattomasti esiintyminen on myös rangaistavaa KHT- tai HTM-nimikkeen luvattomana käyttönä. Käytännössä rike voi tulla kyseeseen tapauksissa, joissa tilintarkastaja kertoo tai antaa ymmärtää toimeksiantoa vastaanottaessaan olevansa auktorisoitu tilintarkastaja, vaikka vaadittavaa tutkintoa ei olisikaan. Auktorisoidun tilintarkastajan olemassaolo on helposti todennettavissa rekisteristä, johon on syötetty kaikki Suomen KHT- tai HTM-tutkinnon suorittaneet (Horsmanheimo et al 2007, 428-429). Ankarin sanktio nimikkeen luvattomasta käytöstä on sakkorangaistus.

Myös tilintarkastuslain 36 §:n mukaisen tilintarkastajan salassapitovelvollisuuden rikkominen on kriminalisoitu. Velvollisuuden rikkominen voi tulla kyseeseen joko rikoslain 38:1 tai 2 §:ien salassapitorikoksena tai – rikkomuksena tai rikoslain 30:5 ja 6 §:ien yrityssalaisuuden rikkomisena tai väärinkäyttönä. Yrityssalaisuuden rikkominen tulee kyseeseen tilanteissa, joissa tilintarkastaja on toimessaan ilmaissut

oikeudettomasti tietoonsa saaman yrityssalaisuuden tai käyttää oikeudettomasti tällaista tietoa hankkiakseen itselleen tai toiselle taloudellista hyötyä tai vahingoittaakseen toista. Yrityssalaisuuden väärinkäytöstä on kyse siinä vaiheessa, kun yrityssalaisuutta käytetään hyväksi omassa elinkeinotoiminnassa tai sitten salaisuus luovutetaan kolmannelle henkilölle hyötymistarkoituksessa. Kahdessa viimeksi mainitussa rangaistusasteikko on sakkotuomiosta kahteen vuoteen vankeutta. Salassapitorikoksesta tuomitaan henkilö, jolla on velvollisuus pitää tiedot salassa. Tilintarkastajan kohdalla tällaisia ovat kaikki hänen toimessaan saadut tiedot koskien tarkastettavan yhteisön samoin kuin kolmatta henkilöä. Salassapitorikoksesta voidaan tuomita korkeintaan vuoden vankeustuomio.

2.5.2 Muut talousrikosrikosnimikkeet tilintarkastajan näkökulmasta

Rikosoikeuden yleisten oppien kohdalla käsiteltiin mm. osallisuusoppeja. Käytännössä tilintarkastajan rikosvastuu toteutuu yleensä osallisuuden kautta. Jos tilintarkastaja on esimerkiksi suorastaan neuvonut yhteisön edustajan käyttämän laittoman menettelytavan, on tilintarkastaja tuomittava yllyttäjänä. Kirjanpitovelvollisen laittoman toiminnan hyväksyminen voi sen sijaan täyttää rikosvastuun avunantoa koskevat tunnusmerkit (Koponen 2009, 21). Seuraavassa käsittelemme tilintarkastuslain ulkopuolisia, tilintarkastajan rooliin suoraan kuulumattomia rikosnimikkeitä, joihin tilintarkastaja voi syyllistyä toimessaan tekijänä.

Arvopaperimarkkinoita koskeva tiedottamisrikos on monisyinen rikosnimike. Lyhyesti se tarkoittaa tapausta, jossa annetaan väärää tietoa, tai jätetään antamatta tietoa ylipäänsä jostakin arvopaperista, ja annetun tiedon sisältö on omiaan vaikuttamaan arvopaperin arvoon. Koska tilintarkastajalla ei kuitenkaan ole tiedonantovelvollisuutta, ei tilintarkastaja voi suoranaisesti joutua rikoksesta tekijävastuuseen. Sen sijaan tilintarkastajaa voidaan käsitellä avunantajana tai osallisena tiedottamisrikokseen, mikäli hän on tahallaan vaikuttanut väärän tiedoksiannon syntymiseen mm. antaessaan neuvoja kohdeyrityksensä johdolle, sen edustajille tai arvopaperien liikkeelle laskun markkinoinnin toteuttajille (Horsmanheimo et al 2007, 433 – 434).

Tilintarkastaja voi syyllistyä toimeensa myös RL 16:7 kohdan rekisterimerkintärikokseen, esimerkiksi antamalla tahallisesti kaupparekisterille harhaanjohtavan tai kokonaan väärän lausunnon allekirjoittamalla tarkastettavan yhteisön taloudellista informaatiota sisältävän todistuksen siinä tarkoituksessa, että todistus syötettäisiin rekisteriin. Toisaalta myös todistuksen kirjoittaminen varmistumatta sen oikeellisuudesta, esimerkiksi osakeyhtiön perustamisvaiheen osakepääoman toteamisen yhteydessä, saattaa täyttää rikoksen tunnusmerkistön. Tuomioistuimessa on esimerkiksi tuomittu rekisterimerkintärikoksesta tilintarkastaja, joka hyväksyi yhtiön perustajien ilmoituksen apportiomaisuuden sijoittamisesta tarkastamatta ilmoituksen todenperäisyyttä (Koponen 2009, 54).

Luonnollisesti tilintarkastaja voi myös syyllistyä väärän todistuksen antamiseen viranomaiselle tai tuomioistuimelle, mikäli hän on tahallisesti, tietoisesti antanut viranomaiselle oikeudellisesti merkityksellisen totuudenvastaisen todistuksen, tai antaa sellaisen todistuksen toiselle käytettäväksi samassa tarkoituksessa. Niin ikään valehtelusta tai asioiden salaamisesta tuomioistuimessa tilintarkastajaa voidaan syyttää perättömästä lausumasta tuomioistuinmenettelyssä.

Yhtiöoikeudellisesti merkittävä on osakeyhtiörikos, joka kriminalisoi tilintarkastajan tahallisesti antamat virheelliset ja harhaanjohtavat lausunnot koskien mm.

- 1) osakeyhtiön perustamisen jälkeen yhtiön antamaa selvitystä hankitusta omaisuudesta ja maksetusta vastikkeesta,
- 2) arviota sulautumissuunnitelman oikeellisuudesta, mm. vastikkeiden suuruudesta ja jakamisesta,
- 3) arviota jakautumissuunnitelmasta, mm. jakautumisvastikkeiden suuruudesta ja jakamisesta,
- 4) selvitystä hankitusta omaisuudesta ja maksetusta vastikkeesta, kun selvitys on tehty yksityisen yrityksen julkiseksi rekisteröitymisen jälkeen (KHT-Media Oy 2002, 22).

Osakeyhtiörikoksesta tekijä voidaan tuomita sakkoon tai vuoden vankeusrangaistukseen.

Yleisimpään talousrikosnimikkeeseen, kirjanpitorikokseen, tilintarkastaja voi syyllistyä oikeastaan vain joko yllyttäjänä tai avunantajana. Tilintarkastajan on tällöin pitänyt neuvoin tai muutoin edistää kirjanpitovelvollisen rikosta, viimeistään kirjanpitovelvollisen sitä suorittaessa. Useimmiten kirjanpidon totuudenvastainen kirjaus tai muu toimenpide on ehditty tehdä jo ennen tilintarkastuskertomuksen laatimista. Käytännössä tilintarkastaja voisi syyllistyä kirjanpitorikoksen avunantoon tai yllytykseen, kun hän on tilikauden aikana antanut ohjeita kirjanpitovelvolliselle sellaisten järjestelyiden tekemiseen, joista myöhemmin koituu vahinkoa esimerkiksi velkojille (Horsmanheimo et al. 2007, 438-439). Toisaalta tilintarkastaja saattaa myös tilintarkastuksen yhteydessä neuvotella ja sopia yhtiön edustajien kanssa tulevan tilintarkastuskertomuksen sisällöstä, mikä yhtäläillä täyttää avunannon tunnusmerkistön (Hällström 2007, 105). On lisäksi huomioitava, että tällaisissa tapauksissa tilintarkastaja saattaa syyllistyä myös muihin talousrikoksiin, mm. velallisen rikoksiin (RL 39:1-6), avustusrikoksiin (RL 29:9) tai veropetokseen (RL 29:1-3). Kaiken kaikkiaan tilintarkastajan vastuuta avunantajana rajoittaa se, että rikollisen menettelyn on tapahduttava ennen rikoksen täytäntöönpanotoita tai viimeistään sen aikana (Hällström 2007, 105). Kirjanpitorikoksen törkeästä tekemuodosta on säädetty vähintään 4 kuukauden ja enintään 4 vuoden vankeusrangaistus. Tässä kohtaa on kuitenkin muistettava, että avunantajana tuomittavaan sovelletaan tekijään nähden lievennettyä rangaistusasteikkoa.

Velallisen rikosten (RL 39 luku) erityisenä tavoitteena on yrityksen päätösvaltaa käyttävien henkilöiden etu yhtiön velkojien kustannuksella (Salminen, 15). Näiden rikosnimikkeiden (velallisen epärehellisyys ja velallisen petos törkeine tekemuotoineen, velallisen vilpillisuus, velkojan suosinta) tarkoituksena on suojata yrityksen velkojien taloudellisia intressejä sekä turvata luotonantajien luottamus yrityksen kykyyn toimia rehellisesti taloudellisessa kriisitilanteessa. Tilintarkastaja voi syyllistyä velallisen rikoksiin tekijänä toimiessaan yhtiön puolesta tilintarkastajan rooliin kuuluvassa tehtävässä, sillä rikoslain 5:8:n nojalla tilintarkastajaa voidaan rangaista oikeushenkilön toiminnassa tehdystä rikoksesta. Yksinkertaistettuna tilintarkastaja voi joutua tekijänvastuuseen oikeushenkilön (yleensä tilintarkastustoimeksiannon suorittanut yhteisö) lakimääräiseen toimielimeen kuuluvana (Hällström 2007, 92). Tunnuksmerkistö voisi täyttyä esimerkiksi sellaisissa tapauksissa, että tilintarkastaja on havainnut yrityksen johdon tekemän laiminlyönnin

tai muun yhteisön lainsäädäntöä koskevien säännösten rikkomisen, esimerkiksi kirjanpitovelvollisen ottama laitton osakaslaina, eikä ole merkinnyt näitä asioita tilintarkastuskertomukseen (Koponen 2008, 18). Toisaalta tunnusmerkistö täyttyy vielä vahvemmin tilanteissa, joissa tilintarkastaja on tahallisesti antanut tilikauden aikana neuvoja virheellisten kirjausten suorittamiseen, osallistunut rikoksen suunnitteluun tai sopinut etukäteen tilintarkastuskertomuksen sisällöstä ja siten edesauttanut rikosten tapahtumista (Hällström 2007, 94). Törkeän tekemuodon velallisen rikoksesta rangaistusasteikko on 4 kuukaudesta 4 vuoden vankeustuomioon.

Verorikokset (RL 29 luku: verorikkomus, veropetos, lievä ja törkeä veropetos) ovat rangaistavia tekoja, joiden seurauksena eri verolajeissa tarkoitetut verot ja maksut tulevat määrätyiksi liian alhaisina, jäävät määräämättä kokonaan tai verovelvolliselle palautetaan veroa aiheuttomasti (Lahti & Koponen 2007, 178). Tekijän asemaa ei verorikoksissa ole rajattu tietystä muodollisessa asemassa olevaan henkilöön kuten velallisen rikoksissa (Hällström 2007, 96). Tilintarkastajan rooli on verorikoksissa käytännössä useimmiten avunantaja tai yllyttäjä. On huomioitava, että yhtiö saattaa käyttää tilintarkastajaa kirjanpitäjän ohella apuna verosuunnittelussa. Tällöin sellaisten neuvojen antaminen, jotka edistävät veropetoksen toteutumista, tai verovelvollisen avustaminen muutoin, täyttäisivät avunannon tunnusmerkistön. Rangaistavaa on myös tilintarkastajan reagoimattomuus esimerkiksi havaitessaan kirjanpidossa virheellisiä tai vääriä tositteita ja annettuaan siitä huolimatta puhtaan tilintarkastuskertomuksen. Törkeästä veropetoksesta voidaan tuomita vähimmillään 4 kuukauden ja enimmillään 4 vuoden vankeustuomio.

Tilintarkastajan ja kirjanpitäjän normaali reaktio selkeisiin laittomuuksiin on tehtävästä eroaminen (Koponen 2008, 20). Sen sijaan tilintarkastajan syyllistyessä itse rikokseen KHT- tai HTM-tilintarkastajan hyväksyntä saatetaan peruuttaa valtion tilintarkastuslautakunnan päätöksellä. Hyväksyminen peruutetaan, mikäli tilintarkastaja on tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta menetellyt tilintarkastuslain tai sen nojalla annettujen säännösten vastaisesti tai on annetusta varoituksesta huolimatta toistuvasti rikkonut velvollisuuksiaan tilintarkastajana. (Riistama 2007, 32) Hyväksymisen peruuttaminen toteutetaan käytännössä aina tilintarkastajan syyllistyttyä toimessaan vähäistä vakavampaan rikokseen.

Tässä luvussa käsitelimme teorian tasolla tilintarkastajan rikosvastuuta. Seuraavassa luvussa käymme läpi käytännön esimerkkien avulla, missä laajuudessa tilintarkastajan rikosvastuu on Suomessa toteutunut.

3. Tilintarkastajien rikosvastuu käytännössä

Aluksi lienee syytä mainita, että tilintarkastajien rikosvastuu ei ole käytännössä toteutunut Suomessa kovinkaan usein 2000-luvulla. Useimmissa tapauksissa tilintarkastaja on nimenomaan todistajan roolissa. Rikosvastuu on toteutunut useimmin tapauksissa, joissa tilintarkastaja on ollut osallisena johonkin muuhun talousrikokseen.

3.1 Nimikkeet ja esiintyminen Suomessa

Tilintarkastusrikkomusten ja - rikosten määrä on ollut hyvin vähäinen 2000-luvun Suomessa. Vuosien 2000 ja 2010 välisenä aikana poliisi on kirjannut yhteensä vain 12 epäiltyä tilintarkastusrikosta tai rikkomusta (Poliisin tilastot / POLSTAT, 2010). Näille kaikille tapauksille yhteistä on se, että ne ovat tulleet ilmi tutkittaessa muita talousrikoksia ja ovat yleensä olleet mukana laajemmissa talousrikosjutuissa, joissa on useampia rikosnimikkeitä, lähinnä velallisen rikoksia, kirjanpitorikoksia ja kavalluksia. Tilintarkastusrikkomusten vähäisyyteen vaikuttaa luonnollisesti se seikka, että koko nimike lisättiin tilintarkastuslakiin vasta sen uudistuksen yhteydessä 2007.

Poliisin tilastojen mukaan tilintarkastaja on ollut tehtävästään johtuen talousrikoksesta epäiltynä 44 eri jutussa vuosina 2000-2009. Tuomioistuimissa tuomion saaneista tilintarkastajista ei ole saatavissa todenmukaista listaa, sillä hyvin pieni osa on edennyt korkeampiin oikeusasteisiin. Seuraavaan tilastoon on kuitenkin kerätty poliisin esitutkinnasta syyttäjälle vuosina 2000–2009 lähteneitä talousrikosjuttuja, joissa tilintarkastaja on ollut epäiltynä. Todennäköisesti tapausten määrä saattaa olla hieman oheista taulukon osoittamaa määrää suurempi, sillä osa rikosjutuista ei välttämättä ole määritelty tilintarkastajan roolin mukaan. Tiedot on kerätty poliisin tulos- ja tilastotietojärjestelmä PolStatista.

TAULUKKO 2: Ilmoitetut rikokset, joissa tilintarkastaja epäiltynä.

Ilmoitetut, syytteeseen pannut rikokset (kpl) vuosina 2000 - 2009, joissa tilintarkastaja rikoksesta epäiltynä:				
ILMOITUSVUOSI	Tilintarkastajan laatu			
	Maallikko	HTM	KHT	YHT.
2000	4	1		5
2001	6			6
2002	2			2
2003	3		2	5
2004	1		4	5
2005		2	3	5
2006	1	2		3
2007	4			4
2008	2			2
2009	1	1		1
YHTEENSÄ	24	6	9	38

LÄHDE: POLSTAT 2010

Oheinen tilasto kertoo sen tosiseikan, että vuosina 2000 – 2009 ilmoitetuista talousrikoksista, joissa tilintarkastaja on ollut epäiltynä, 63 %:ssa oli epäiltynä maallikkotilintarkastaja. KHT-tilintarkastaja on sen sijaan ollut epäiltynä hieman useammin kuin HTM-tilintarkastaja. Oheisen tilaston rikosnimikkeistä (joita yhteensä 52) 17 oli kirjanpitorikoksia tai avunantoja kirjanpitorikokseen, 12 verorikoksia, 9 velallisen rikoksia, 2 tilintarkastusrikoksia ja 12 muita rikosnimikkeitä. Kaikissa tapauksissa, joissa KHT-tilintarkastaja oli epäiltynä, rikosnimikkeenä oli avunanto kirjanpitorikokseen tai veropetokseen. Maallikkotilintarkastajien osalta ei voi vetää suoraa johtopäätöksiä, sillä useimmissa tapauksissa he toimivat tilintarkastuksen roolin ohella myös muissa tehtävissä yhtiöissä ja heitä epäiltiin rikoksista niiden tehtävien perusteella.

Tilintarkastusrikkomus ja tilintarkastusrikos siis tulevat rangaistaviksi vain, mikäli muualla laissa ei ole säädetty vastaavasta teosta ankarampaa rangaistusta. Niinpä esimerkiksi tilintarkastusrikkomus voidaan käsitellä tietyissä tapauksissa esimerkiksi osakeyhtiörikoksena tai petoksena, mikä osaltaan selittää niiden vähyyden

ilmitulleissa talousrikoksissa. (Hentunen & Sailas 2010, 50) Tästä vaikuttaisi olevan kyse suurimmassa osassa tapauksissa, joissa tilintarkastaja joutuu rikosoikeudelliseen vastuuseen. Seuraavaksi tarkastellaan käytännön oikeustapauksia 2000-luvun Suomessa, joissa tilintarkastajat ovat olleet syytettyjen paikalla.

3.2 Case Jippii

Huhtikuussa 2010 tilintarkastusala vavahti toteamaan tilintarkastajan rikosvastuun olevan sittenkin ankara, kun Helsingin hovioikeus tuomitsi kohutussa Jippii Group Oy:n talousrikosoikeudenkäynnissä myös yhtiön tilintarkastajat. Koska tilintarkastaja ei saanut myöhemmin tuomiolle valituslupaa korkeimpaan oikeuteen, on tuomio lainvoimainen ja toimii siten ennakkotapauksena. Seuraavaksi tarkastellaan lyhyesti tapausta tilintarkastajaan kohdistuneen tuomion osalta.

Jippii Goup Oy oli Helsingin hovioikeuden tuomion (R08/716, annettu 28.5.2009) mukaan heikossa taloudellisessa tilanteessa ostanut lokakuussa 2000 saksalaisen Gigabell AG:n liiketoiminnan 30 miljoonalla markalla. Sitoutuvan pääoman välttämiseksi liiketoiminnan mukana hankittu kalusto myytiin leasing-yhtiölle ja vuokrattiin takaisin 24 kuukauden vuokra-ajalla. Tuomioistuimessa oheinen järjestely katsottiin olevan rahoituksellinen eikä suinkaan käyttöleasing-järjestely. Myöhemmin tilikauden 2000 tilinpäätöksessä kyseisessä kaupassa leasing-yhtiölle myytyjen koneiden ja kalustojen myyntivoitto tuloutettiin kerralla, vaikka Jippii Groupin valitseman laadintaperiaatteen mukaisesti voitto olisi tullut jaksottaa sopimuksen kestoajalle meno tulon kohdalle – periaatteen mukaisesti. Edelleen kalustokaupan myyntivoiton vähennyksenä kirjattiin uudelleenjärjestely – ja saneerauskuuluja 15.4 miljoonaa markkaa, jolloin tehty myyntivoittokirjaus tuloslaskelmalla nettoutui. Tilinpäätöksen lisätiedoista ei ilmennyt tarvittavia tietoja edellä mainituista seikoista ja hovioikeus katsoi Jippii Groupin konsernituloksen liian suureksi.

Tilintarkastajan syyksi ei kuitenkaan luettu kyseisen tilikauden tilinpäätöksen puhtaan tilintarkastuskertomuksen antamista. Sen sijaan tilintarkastajan kohdalla

raskauttavaksi koettiin hänen osallistumisena helmikuussa 2009 Jippii Groupin johdon kanssa palaveriin, jossa käsiteltiin edellä mainittujen kirjauksien tekemistä. Palaverissä tilintarkastaja oli hovioikeuden mukaan antanut myönteisen signaalin myyntivoittokirjauksien tekemiselle. Tämä katsottiin myöhemmin avunannoksi kirjanpitorikokseen, ja päävastuullinen tilintarkastaja tuomittiin 8 kuukauden ehdolliseen vankeusrangaistukseen. (www.arvopaperi.fi)

Tilintarkastajan kohdalla rikosvastuu toteutui ankarana ja mielenkiintoa on herättänyt se, että tuomio oli ankarampi kuin useilla yhtiön hallituksen jäsenillä tai kirjauksista vastuussa olleella controllerille. Myös päävastuullisen tilintarkastajan roolin keskeisyys korostui tuomiolauselmassa, samoin kuin tilinpäätöksen liitetietojen ja kokonaiskuvan tärkeys taloudellisen informaation antajana.

Töölön matkatoimiston konkurssipesän ympärillä on myös käyty laajoja keskusteluja tilintarkastajan rikosvastuusta, sillä parhaillaan Helsingin hovioikeuden käsittelyssä olevassa oikeusjutussa syytettynä ollut Töölön Matkatoimiston tilintarkastaja tuomittiin käräjäoikeudessa avunannosta sekä kirjanpito- että törkeään kirjanpitorikokseen. Tässä kohtaa kyse on nimenomaan ollut vakimuotoisen tilintarkastuskertomuksen antamisesta tilikausilta, joissa on ollut selkeitä ja suuria virheellisyyksiä ja puutteita. Jo valtakunnansyyttäjän syytteen mukaan tilintarkastajien olisi pitänyt havaita kirjanpidossa olleet vakavat puutteet, mm. puuttuvien tositteiden ja virheellisten nettokirjausten perusteella (Taloussanomien 23.4.2009). Käräjäoikeuden tuomion mukaan tilintarkastajien olisi täytynyt pitää todennäköisenä, että kirjanpitoon oli merkitty väärää tai ainakin harhaanjohtavia tietoja ja täytynyt suorittaa tavanomaista laajempi ja syvällisempi tilintarkastus tilanteessa, jossa Töölön Matkatoimiston järjestelmäriski ja tosiasiallisen sekä tilinpäätösten osoittaman taloudellisen tilanteen ristiriitaisuus yhdessä puuttuvien tositteiden kanssa olivat selkeästi havaittavissa. Käräjäoikeus tuomitsi molemmille tilintarkastajille 10 kuukauden ehdollisen vankeustuomion. (Ahti & Reijonen 2010, 48-50)

3.3 Tilintarkastajan rikosvastuu poliisin näkökulmasta

Salminen (1997, 154-155) näkee tilintarkastajan käytön rikosprosessissa näyttönä jossain määrin ongelmallisena. Tilintarkastuksessa ilmenneitä havaintoja voidaan käyttää toki näyttönä oikeudessa ja vaikka tarkastuksen näyttöarvo onkin usein ollut huomattava, on vastaajan ollut monessa tapauksessa erittäin helppo kiistää havainnot vastaselityksellä. Lisäksi tilintarkastajan kaupallisen koulutuksen nähdään ohjaamaan hänet roolissaan enemminkin sivulliseksi, mikä korostaa tilintarkastusta tieteellisenä menetelmänä, mutta toisaalta käyttää rikosoikeuden kannalta jossain määrin epärelevanttia kieltä.

Keskusrikospoliisin rikostarkastaja Erkki Vanhanen (haastattelu 24.11.2010) kertoo yli vuosikymmenen talousrikostarkastajan kokemuksellaan, että tilintarkastajan rooli esitutkinnassa on ylipäänsä ongelmallinen. Rikosprosessin todistajana tilintarkastajat vetoavat yleensä vahvasti TTL 26 §:n mukaiseen salassapitovelvollisuuteensa, ja kuulustelukertomuksen tulokset ovat hyvin usein laihoja. Mikäli tilintarkastaja on sitten kuitenkin antanut laajemman kuvauksen tapahtumista, on se tullut ilmi tapauksissa, joissa asianomistaja on pyytänyt erityistilintarkastusta ja tällöin tilintarkastajan todistelu on vastannut monelta osin juuri asianomistajan todistelua. Tilintarkastuksessakin on osittain kyse rahasta ja usein tarkastuskohde maksaa tilintarkastajan palkan.

Vanhanen sanoo tilintarkastajien kohdalla näytön saamisen äärimmäisen hankalaksi. Tilintarkastajia on talousrikosjutuissa ollut monenlaisia, aina tapauksista, joissa tilintarkastajaksi merkitty henkilö ei ole itse tiennyt roolistaan. Yksi räikeimmistä tapauksista on ollut tilintarkastaja (koulutukseltaan oikeustieteen lisensiaatti), joka on tahallisesti antanut yhtiön edustajalle luvan allekirjoittaa nimensä mm. tilintarkastuskertomuksiin ja kaupparekisteritodistuksiin. Tässä jutussa myös tilintarkastaja on saanut tuomion, mutta vasta sen jälkeen kun valtakunnansyyttäjä on nostanut syytteen.

KHT-tilintarkastajien kohdalla syytteet ovat kokonaisuudessaan jääneet Suomessa

hyvin vähäisiksi. Vanhasen mukaan tämä johtuu toisaalta siitä, että KHT-tilintarkastajien laatuvaatimukset ovat selvästi korkeammat ja viime vuosina ne ovat myös kiristyneet, mutta valitettavasti toisaalta myös siitä, että KHT-tilintarkastaja osaa taitavasti välttää syytteet ja puhua itsensä ulos vastuusta.

Kaiken kaikkiaan Vanhanen näkee tilintarkastuksen samoin kuin sitä suorittavien henkilöiden laadun parantuneen tilintarkastuslain uudistuksen, kansainvälisen sääntelyn mukaantulon ja valvonnan tehostamisen myötä. Vielä 1990-luvulla ja 2000-luvun alkupuoliskolla tilintarkastuksen puutteet olivat vakavia ja tilintarkastajien velvoitteista saatettiin kannella aina Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakuntaan saakka.

3.4 Rikosvastuu tilintarkastajan näkökulmasta

Tilintarkastajilla vaikuttaa ylipäänsä olevan melko vähän kokemuksia tilintarkastajan rikosvastuun toteutumisesta, sillä kuten edellä 3.1 kävi ilmi, on tilintarkastaja ollut epäiltyä tehtävänsä vuoksi vain muutamia kymmeniä kertoja. Tässä osiossa on kuitenkin lehtiartikkeleiden ja eri tilintarkastajien kannanottojen pohjalta vedetty johtopäätöksiä tilintarkastusalan mielipiteistä.

KHT-yhdistyksen toiminnanjohtaja, KHT-tilintarkastaja Sanna Alakare (Kauppalehti 29.6.2010) kokee ongelmallisena sen, että tilintarkastajan työtä säännellään yhä tarkemmin. Alakare viittaa mm. ISA -standardeihin ja kertoo taloudellisen kriisin aina lisäävän valvontaa ja sääntelyä. Viimeksi sääntelyä on kiristetty mm. poliittisten puolueiden tilintarkastajien velvollisuuksien lisäyksen yhteydessä. Alakare ei ainakaan hetkeen lisäisi velvollisuuksia, vaan keskittyisi nykyisen sääntelyn toimivuuteen.

Kauppalehden artikkelissa myös KHT-yhdistyksen puheenjohtaja Esa Kalliala huomauttaa, etteivät tilintarkastajat ole suinkaan viranomaisia. Tilintarkastajille ei saisi asettaa tehtäviä, joita he eivät pysty suorittamaan. Tapaus Jippii Groupin

tuomioita Kalliala pitää ankarina. Kalliala ihmetteli, että tilintarkastajat tuomittiin, mutta ei esimerkiksi kaikkia Jippiin hallituksen jäseniä.

KHT-tilintarkastaja Ari Ahti sekä varatuomari, KTM Kaarina Reijonen (Tilintarkastus 3/2010, 55-57) ruotivat myös Jippii-tuomiosta mahdollisesti seuraavia tilintarkastusalaa koskevia muutoksia. Jippii-oikeudenkäynnin tuomio ja sen perustelut saattavat muuttaa tilintarkastajien toimintatapoja ja halukkuutta ottaa kantaa yksittäisiin kirjanpidon kysymyksiin muutoin kuin tilintarkastuskertomuksessa. Alaa koskien tuomio on merkittävä, sillä varsinkin listayhtiöiden tilintarkastusta suoritetaan ns. jatkuvana tarkastuksena. Kokonaisuudessaan hovioikeuden antama tuomio korostaa tilinpäätöksen laatimisperiaatteiden ja liitetietojen antaman tiedon ja kokonaiskuvan tärkeyttä yhteisön taloudellisen aseman kuvaamisessa.

Eri lähteissä on käsitelty tilintarkastajan vastuun rajoittamista mm. vahingonkorvausvastuun osalta ja vahingonkorvaukselle on haluttu asettaa katto. Tilintarkastuslautakunta onkin ottanut asiaan kantaa lausunnossaan 16.9.2008, jossa TILA katsoo, ettei tilintarkastaja saisi missään tilanteessa joutua ankarampaan vastuuseen kuin mihin yhtiön johto joutuu. Tällä hetkellä talouskriisin jälkimainingeissa vahingonkorvausvelvollisuutta tuskin tullaan rajoittamaan. Tilintarkastusalan yleinen mielipide vaikuttaisin kuitenkin olevan sellainen, että tilintarkastajan vastuuta ei pitäisi olennaisilta osin ainakaan lisätä nykyisestä.

4. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Suomessa tilintarkastuksen ja sen luotettavuuden merkitys on korostunut ja tilintarkastuksen yhteiskunnalliset vaikutukset ovat nousseet yleiseen keskusteluun. Tilintarkastuslain muutoksella haettiin lisää sääntelyä riippumattomuuteen ja esteellisyyteen sekä lisättiin tilintarkastajien laatuvaatimuksia ja valvontaa. Maallikkotilintarkastuksesta päätettiin luopua siirtymäajan puitteissa. Itsessään nämä uudistukset näyttävät karsineen ristiriitaisuuksia ja väärinkäytöksiä Suomessa.

Tilintarkastajan rikosvastuu ei ole toteutunut suurena ilmiönä Suomessa 2000-luvulla. Osasyynä tähän ovat olleet tiukentuneet laatuvaatimukset ja osaltaan siihen on vaikuttanut rikosoikeudellisen näytön saaminen eri tapauksissa. Eroja näyttää olevan kaksipuolaisen tilintarkastusjärjestelmän auktorisoitujen tilintarkastajien, KHT- ja HTM-tilintarkastajan sekä maallikkotilintarkastajien välillä. Maallikkotilintarkastajat ovat käytännössä tietotaidoltaan huomattavasti heikompia ja heidän suorittamansa tilintarkastuksen painoarvoa ei ylipäänsä voi nähdä kovinkaan suurena. Lainsäätäjä näyttääkin tehneen oikean ratkaisun luopuessaan tilintarkastuslain muutoksen yhteydessä maallikkotilintarkastuksesta. Tällä tavalla tilintarkastuksen laatu tulee välttämättä kokonaisuudessaan parantumaan.

Kuten ylipäänsä talousrikoksissa, tilintarkastajien suorittamissa rikoksissa on motiivina raha. Toisaalta tavoitteena saattaa olla rikoskumppanuuden kautta saatu suora taloudellinen hyöty. Toisaalta saattaa olla kyse toimeksiantajan menettämisen pelosta. Tilintarkastajalla saattaa olla suurempi rooli yhteisössä ainoastaan tilintarkastajan tehtäviin liittyvissä asioissa, mm. taloudellisena neuvonantajana. (HE 194/2006, 7) Tämän on saattanut johtaa osaltaan siihen, että tilintarkastajat ovat nähneet vähemmän moraalisia ongelmia tällaisten neuvonantopalvelujen antamisessa ja saattaneet jopa tahallisesti poiketa tilintarkastuslain edellyttämistä tehtävistä. Toisaalta voidaan ajatella, että HTM-tilintarkastajan asiakassuhteet on luotu kovalla työllä, eikä tilintarkastaja tahdo pilata suhdetta negatiivisella tilintarkastuskertomuksella.

On mainittava, että suurin osa talousrikostapauksista on sen laatuista, että

auktorisoitujen tilintarkastajien, myös HTM-tilintarkastajien, tulisi huolellisen työn suoritettuaan havaita tehdyt puutteet ja kiinnittää niihin tarkastuskertomuksissaan huomiota (Salminen 154-156).

Tutkimuksen perusteella vaikuttaa myös siltä, että tilintarkastajilla ja tilinpäätösinformaation hyväksikäyttäjillä on varsin erilaiset odotukset sen suhteen, mitä heiltä odotetaan. Tilintarkastajat eivät selvästi itse näe tehtävänäan talousrikoksien paljastamista eivätkä koe tarvetta rikosoikeudellisen tietämyksensä lisäämiseen (Hartlin 2009, 97). Rikosten paljastaminen ei olekaan säädetty laissa tilintarkastajien tehtäväksi. Sen sijaan tilintarkastusstandardi 240 asettaa tarkastuksen tavoitteeksi, että tilintarkastuksessa tunnistettaisiin väärinkäytöksistä johtuvat olennaiset virheellisyudet tilinpäätöksessä. Näin voidaan siis päätellä, että tilintarkastajan on tiedettävä talousrikossäännökset ainakin jollakin tasolla. Rikosten ilmoittaminen saattaa tulevaisuudessa kuulua Suomessakin tilintarkastajan tehtäviin, sillä esimerkiksi Ruotsin tilintarkastuslaki velvoittaa ilmoittamaan väärinkäytöksistä yhtiön hallitukselle sekä viranomaisille (Hartlin 2009, 40).

Tilintarkastajien laatuvaatimukset ovat 2000-luvulla laajentuneet ja varsinkin 2007 tilintarkastuslain uudistuksen yhteydessä tilintarkastajana toimimiselle luotiin entistä kireämmät pelisäännöt. Tilintarkastajana ei saa enää toimia muu kuin auktorisoitu tilintarkastaja ja tilintarkastajien valvontaa on tehostettu mm. erillisen tilintarkastajien laadunvarmistustiimin perustamisen kautta (Tilintarkastajien laadunvarmistus, s. 46 - 47). Poliisiorganisaation mukaan nimenomaan tilintarkastajien laadun paraneminen on vähentänyt tilintarkastajiin kohdistuneita rikosepäilyjä ja ylipäänsä muitakin talousrikostapauksia. Valvonnan lisäämisen voitaisiinkin nähdä yhdestä tärkeimmistä keinoista epäselvyyksien ehkäisijänä.

Kuten jo aiemmin mainittiin, myös kansainväliset säädökset ovat tuoneet lisävelvollisuuksia ja koulutusvaatimuksia auktorisoiduille tilintarkastajille. Mm. kansainväliset tilinpäätösstandardit (IFRS) ovat tuoneet uudenlaisen ja entistä yksityiskohtaisemman tilinpäätösnormiston (HE 194/2006, 7) Koska näitä standardeja sovelletaan vain pörssiyritysten konsernitalinpäätöksissä, on sääntelyn omaksuminen siten suurimmaksi osaksi nimenomaan KHT-tilintarkastajien vastuulla. Lisäksi jo vuonna 2000 osaksi hyvää tilintarkastustapaa koskeviin

suositukseen ratifioitu ISA 220 –standardi (International Standard on Audit) säätelee myös tilintarkastajien laaduntarkastusta, joka on Suomessa Keskuskaupakamarin laatulautakunnalle tehtävä.

Tutkimuksen johtopäätökseksi voidaan vetää se, että tilintarkastajan kohdistuva rikosvastuu on toteutunut 2000-luvulla Suomessa harvoin rikosprosessissa. Osalta tähän on syynä se, että tilintarkastajan syyllisyyteen tähtäävän näytön saaminen on usein varsin hankalaa ja tahallisuutta saattaa olla hankalaa näyttää. 2000-luvulla tilintarkastajan tehtävään liittyvät uudet vastuut ja velvollisuudet ovat kuitenkin tuoneet lisäarvoa sille, että tilintarkastajan on entistä vaikeampi vedota tietämättömyyteensä tai huolimattomuuteensa. Toisaalta laatuvaatimusten lisääminen pakottaa myös koko tilintarkastusalan ammattitaidon nousuun, mikä näkyy suoraan väärinkäytösten vähenemisenä.

Kaiken kaikkiaan tilintarkastusalan voidaan nähdä olevan nykytasollaan melko puhdas, rehellinen ja lain, säädösten sekä hyvän tilintarkastustavan mukaisesti toimiva. Tilintarkastajan ammatissa tuskin tullaan kuitenkaan näkemään tilannetta, jossa ammatin vastuu tulisi missään mielessä kapenemaan. Päinvastoin. Globalisaatio, kiristynyt kilpailu, uudet laatuvaatimukset ja säännökset pakottavat tilintarkastajan työssään tarkkuuteen, huolellisuuteen ja tietyllä tapaa myös koko yrityksen taloudellisen toiminnan laillisuuden valvontaan.

LÄHDELUETTELO

1. Ahti, A. & Reijonen, K. (2010) Case Jippii Tilintarkastajan näkökulmasta. Tilintarkastus – lehti. 3/2010, 54-57.
2. Alakare, S., Koskinen, H., Reinikainen, M., Sedig, R. & Simola, A-M. (2008) Uusi Tilintarkastuslaki - Säännöksistä Käytäntöön. Helsinki, Otavan Kirjapaino Oy.
3. Blomme, N. (2008) Osakeyhtiön tilintarkastus. Talentum.
4. Boucht, J. & Frände, D. (2008) Suomen Rikosoikeus. Poliisiammattikorkeakoulu.
5. Fri, J. (2006) Tilintarkastusevidenssin luotettavuus. Pro Gradu – tutkielma. Lappeenranta, Lappeenrannan Teknillinen Yliopisto, kauppatieteiden osasto.
6. Haikonen, T. (2005) Sisäisen tarkastuksen ja tilintarkastuksen välinen yhteistoiminta Suomessa. Pro Gradu – tutkielma. Lappeenranta, Lappeenrannan Teknillinen Yliopisto, Kauppatieteiden osasto.
7. Halonen, K. & Steiner, Maj-Lis (2009) Tilintarkastusprosessi käytännössä. WSOY.
8. Hartlin, H. (2009) Talousrikokset ja tilintarkastajan rooli, Maisterin tutkinnon tutkielma. Helsinki. Helsingin Kaupparikokoulu, laskentatoimen ja rahoituksen laitos.
9. Heiskanen, J. & Kihn, L-A. (2009) Näkökulmia laskentatoimeen ja tilintarkastukseen. Tampereen Yliopistopaino Oy.
10. Hentunen, M & Sailas, R. (2010) Tilintarkastajan rikosoikeudellisesta vastuusta. Tilintarkastuslehti 3/2010, 46-53.
11. Hertsu, A. (2010) Yletön sääntely pelottaa tilintarkastusalaa. Kauppalehti 29.6.2010, 6.
12. Hormanheimo, P., Kisanlahti, T. & Steiner, M-L. (2007) Tilintarkastuslaki – Kommentaari. WSOY.
13. Hälsström, M. (2007) Kirjoituksia talousrikoksesta: Kirjanpitäjän ja tilintarkastajan vastuusta talousrikoksissa. Helsingin hovioikeuden julkaisuja 2007.
14. Kisanlahti, T. Timonen, P. (2006) Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu – kehitystarpeet de lege ferenda. KTM -julkaisuja, Edita Publishing Oy.
15. KHT - Media (2002) Tilintarkastus. KHT - Yhdistys. Gummerus Kirjapaino Oy.

16. KHT - Media (2007) Tilintarkastuslaki- ja asetus. Helsinki, KHT - Media.
17. KHT - Media (2009) Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2009. Helsinki, KHT- Media.
18. Koponen, P. (2009) Tilintarkastajan rikosoikeudellinen vastuu. Tilintarkastus – lehti 4 / 2009, 18-21.
19. Koponen, P. (2009) Tilintarkastajan rikosoikeudellinen vastuu – Osakaslainat. Tilintarkastus – lehti 5 / 2009, 52-55.
20. Lahti, R. & Koponen, P. (2004): Talousrikokset. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, Gummerus Kirjapaino Oy.
21. Lahti, R. & Koponen, P. (2007) Uudistunut talousrikosoikeus. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, Gummerus Kirjapaino Oy.
22. Laine, E & Tuokka, Y. (2000) Erityistarkastukset. Kauppakaari.
23. Laitinen, A & Virta, E. (1998) Talousrikokset – Teoria ja Käytäntö. Poliisiammattikorkeakoulun julkaisuja, Oy Edita Ab.
24. Lohi, J. (2009) Tuuletusta julkishallinnon tilinpäätös- ja tilintarkastusnormistoon. Tilintarkastus-lehti 5 / 2009.
25. Nuutila, A-M. (1997) Rikoslain yleinen osa; Kauppakaari Oy, Helsinki.
26. Rapeli, K. (2009) Jippii-tuomiot [verkkodokumentti]. [viitattu 24.11.2010] Saatavissa: <http://www.arvopaperi.fi/uutisarkisto/article2892736.ece>.
27. Riistama, V. (2007) Tilintarkastajan vastuu. Tilintarkastus –lehti 4/2007, 32-25.
28. Rissanen K., Airaksinen, M. & Bärlund, J. (2006) Yritysoikeus, WSOY Pro.
29. Salminen, M. (1997): Velallisen rikokset. WSLT Oy.
30. Taloussanomien (2009) Töölön Matkatoimiston tilintarkastajat syytteeseen [verkkodokumentti]. [viitattu 23.11.2010] Saatavissa : <http://www.taloussanomien.fi/kotimaa/2009/04/23/toolon-matkatoimiston-tilintarkastajat-syytteeseen/200910371/12>.
31. Tapani, J. & Tolvanen, M. (2008) Rikosoikeuden yleinen osa – Vastuuoppi. Talentum Helsinki.
32. Tolonen, K. (2000) Talousrikossäännösten tulkinta. Poliisikoulun julkaisuja.
33. Tomperi, S. (2009) Tilintarkastus - normeista käytäntöön. Helsinki, Edita Prima Oy.
34. Vanhanen, E. (2010) Haastattelu. Lappeenranta / Helsinki, 24.11.2010.
35. Virolainen, J. & Pölönen, P. (2004) Rikosprosessin osalliset. WSOY Pro.

36. Vuorinen, S. (2002) Talousrikosten Tutkinta. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, Helsinki.